

DE PEDAGOG 01

UITGAVE VAN DE NVO - JAARGANG 22 - APRIL 2021

Peter Nikken

‘Hoe was het op internet?’

Stijging
kindermishandeling
tijdens lockdown

Orthopedagogen
over aanpak grens-
overschrijdend gedrag

Nieuwkomer Ameenah
(10) uit Syrië is
doodongelukkig

Stop tehuisopvoeding
en weeshuistoerisme!

Ondertiteling

Expert mediaopvoeding Peter Nikken was eens op een congres waar een Duitse hooggeleerde beweerde dat kinderen in verwarring raken als ze op tv een Duitse ondertiteling moeten lezen bij een Engelstalig kinderprogramma. De hersenen zouden dat niet aankunnen. Vandaar dat Duitsland alle anderstalige programma's nasynchroniseert, ook die voor volwassenen.

Volgens Nikken zijn de ervaringen in Nederland anders. Wij staan qua Engelse taalvaardigheid internationaal gezien aan de top, mede dankzij de ondertiteling van Amerikaans en Engels tv-aanbod. Blijkbaar pikken we de klanken makkelijk op. Vanaf een jaar of acht, negen – als ze kunnen lezen – zijn kinderen redelijk in staat Engelstalige kinderprogramma's te volgen. De Nederlandse ondertiteling heeft een positief effect op hun leesvaardigheid en dus ook op de Engelse taalontwikkeling. Daar kunnen onze oosterburen nog een puntje aan zuigen.

In het omslaginterview vertelt Nikken over de enorme toename in het mediagebruik door kleuters, peuters en baby's. Sinds de gebruiksvriendelijke *tablet* op de markt verscheen, zijn ook de allerjongsten massaal het internet opgegaan. Blijkbaar valt er geld aan hen te verdienen. Het aanbod is gigantisch. Een van de merkwaardigste producten die ik tegenkwam was de *iPotty*, een combinatie van een iPad en een toiletpot, bedoeld om peuters sneller zindelijk te maken.

In dit nummer van *de Pedagoog* kijken we rond op een paar scholen. Op de school van Dino, zoontje van een fulltime werkende moeder, die baalt dat hij tijdens de lockdown wél naar school moet komen. Bij Yara (15) die juist naar school vlucht omdat ze thuis bont en blauw wordt geslagen door haar vader. Bij nieuwkomer Ameenah (10) uit Syrië, die geen aansluiting vindt bij de klasgenootjes en leraren op haar nieuwe school, niet de juiste hulp krijgt en maandenlang thuis zit, samen met haar moeder.

Met hoogleraar Sabine Severiens blikken we terug op de documentaireserie *Klassen*, over ongelijkheid in het onderwijs. Een mooie serie, vindt ook zij. Maar de makers zoomen wel erg in op het leven van de kinderen thuis. De kwaliteit van het onderwijs – en met name het tekort aan goede leraren – blijft buiten beeld.

ENJOY!

Annemiek Haalboom
hoofdredacteur *de Pedagoog*

‘Het is jammer dat er zo weinig naar andere talenten van kinderen wordt gekeken dan lezen, spellen, rekenen’

Sabine Severiens, pagina 30

Coverfoto: Sabine Joosten

4

‘Hoe was het op internet?’

Interview met specialist mediaopvoeding Peter Nikken. Over kleuterapps, media als bron van plezier en achterhaalde richtlijnen voor het aantal uren schermtijd.

12

De school als veilige haven

Tijdens een lockdown lopen drie keer zoveel kinderen thuis risico op mishandeling. Kinderen zoals Yara.

20

Eerder grenzen stellen en ouders betrekken

Vier orthopedagogen over de initiatiefnota van Judith Tielen (VVD) over de aanpak van grensoverschrijdend gedrag door jongeren.

24

Ameenah zit thuis

Nieuwkomer Ameenah (10) uit Syrië heeft zoveel gedragsproblemen dat ze niet aan onderwijs toekomt. Door falende hulpverlening zit ze maanden thuis.

32

Structurele verwaarlozing

Hoogleraren spreken zich uit tegen tehuisopvoeding en weeshuistoerisme.

10

24

32

36

rubrieken

- 8 Onderzoeksnieuws
- 9 Die ene cliënt: Saskia Damen
- 10 Over de grens: Obesitas
- 14 Promovendus Renate Buisman
- 17 OM&OM:
Elena Carmona van Loon
- 18 Kennisteam Schoolweigering
- 23 Gegrepen: Waarom bleef je niet voor mij?
- 27 Gastcolumn: Menno Oosterhoff
- 28 Boeken &zo
- 30 De hoogleraar:
Sabine Severiens
- 35 Juridische en beroepsethische vragen
- 36 Young professionals
- 40 Op de werkvloer: Dirkje van Nes

‘Hoe was het op internet?’

foto: Sabine Joosten

Peter Nikken is specialist mediaopvoeding. Samen met Dian de Vries schreef hij het eerste Nederlandse opvoedboek over media, ‘De Schermwijzer’, als steun in de rug voor onzekere ouders. ‘Ouders moeten media ook zien als een bron van plezier, niet alleen van risico’s.’

Peter Nikken (Rotterdam, 1960) is onlangs grootvader geworden. Zijn kleindochter valt in slaap bij een baby-app met monotone geluiden, vertelt hij. Zoals een draaiende wastrommel, een ruis tussen twee radiozenders, regen of een hartslag. De moderne equivalent van het slaapliedje en de mobile boven het babybedikant.

Kleuterapps

Het mediagebruik door de allerjongsten heeft de laatste jaren een enorme vlucht genomen en het aanbod is gigantisch gegroeid, constateert Peter Nikken. Alleen al in de App Store en Play Store staan tienduizenden apps voor heel jonge kinderen en hun ouders. “Dat komt vooral door de komst van de tablet, vanaf pakweg 2015. En ook wel door de smartphone. Voor peuters en kleuters zijn die heel gebruiksvriendelijk. Waar we eerst basisschoolleerlingen op steeds jongere leeftijd het internet op zagen gaan, zien we dat de laatste jaren ook bij de allerjongsten gebeuren, met hun eigen apps en youtube-filmpjes.” Vooral bij kinderen van één tot drie jaar is de tijd die zij aan beeldschermen besteden enorm toegenomen. “In pre-coronatijd van ongeveer zeventig naar ruim honderd minuten per dag. De tijd voor bouwen met blokjes, krassen op papier en slapen hebben ze ingeruild voor media. Wat dat betekent voor hun ontwikkeling, zal de toekomst uitwijzen.”

Sesamstraat

Zelf groeide hij op in de jaren zestig, met – naast het medium ‘boek’ – de radio, één en later twee televisiekanalen, met jeugdseries als *Pipo de Clown*, *Catweazle* en *Thunderbirds*. Eerst in zwart-wit, later in kleur. Zijn ouders zaten allebei in het onderwijs. “Dus het was een autoritatieve opvoeding, waar in principe alles kon. Maar er waren wel beperkingen in tijd en media-inhouden die werden afgeschermd.” In 1986 studeerde hij af als sociaal psycholoog aan de Universiteit Utrecht, op een onderzoek naar Sesamstraat. Een educatief programma voor kleuters dat nog steeds te zien is op tv. “De universiteit had in die tijd contacten met de redactie van Sesamstraat. En die wilde weten hoe kinderen aankijken tegen fantasie en werkelijkheid en of dat iets uitmaakt voor het leereffect. Het programma is een mix van tekenfilmpjes, poppen en echte mensen, acteurs van vlees en bloed. Hoe zien kleuters dat?” “Dus toen ben ik kleuterscholen langsgeslagen om kinderen te interviewen: ‘Als Pino een scheet laat, kun je dat dan echt ruiken?’

Dat leverde aardige inzichten op. Kleuters hebben soms het idee dat alles wat achter glas zit, daar ook écht zit. Iets oudere kinderen hebben wel door dat dat niet kan en denken dat ze ergens in een dorpje samen moeten wonen. Zo ben ik in de wereld van kinderen en media beland.”

Schermwijzer

Peter Nikken werkt nu als onderzoeker bij het Nederlands Jeugdinstituut, als bijzonder hoogleraar mediaopvoeding bij de Erasmus Universiteit en als lector Jeugd & Media bij hogeschool Windesheim. Vorig jaar verscheen *De Schermwijzer. Praktische gids voor (groot) ouders over schermtijd, social media en online veiligheid*. Het boek beantwoordt vragen als: ‘Moet ik beeldschermen uit de buurt van mijn baby houden?’, ‘Worden kleuters agressief van filmpjes met geweld?’, ‘Vanaf welke leeftijd mag een kind een account op social media?’ en ‘Mag mijn kind geld verdienen met vloggen?’ Het is handig ingedeeld naar leeftijd (van nul tot achttien), ontwikkelingsfase, passend mediagebruik en is gebaseerd op de laatste wetenschappelijke inzichten. Peter Nikken schreef *De Schermwijzer* samen met Dian de Vries, onderzoeker bij de Universiteit van Amsterdam. “Zij heeft meer onderzoek gedaan naar jongeren en social media en ik meer naar het jonge kind. Zo hebben we het een beetje verdeeld. In Nederland was er eigenlijk geen goed boek over mediaopvoeding, terwijl er bij ouders enorm veel vragen leven. We hebben het opgezet à la het beroemde opvoedboek van dokter Spock¹, vroeger een belangrijke vraagbaak voor veel ouders. Dus simpelweg in de vorm van een goede vraag, met een gedegen antwoord eronder.”

Bron van vermaak

Het zijn niet alleen (groot)ouders die tobben over het mediagebruik van hun kroost. Peter Nikken hoort het ook van professionals in het onderwijs, bij de GGD en Ouder Kind Centra. “Zij gaan steeds vaker het gesprek aan over mediagebruik, zoals cyberpesten en beeldschermverslaving. Vaak pas in tweede instantie. Dan komen ouders met ‘mijn kind slaapt slecht’ en blijkt later dat de balans tussen mediagebruik en andere activiteiten niet op orde is.” Bij ouders ziet hij vooral veel twijfel en onzekerheid: Wat betekenen die media allemaal voor mijn kind? Doe ik het wel goed als ouder? Dat komt vooral omdat ouders niet kunnen afgaan op hun eigen ervaringen en opvoeding: ‘Ma, hoe deed jij dat vroeger met

‘Vooral bij kinderen van een tot drie jaar is de tijd die zij aan beeldschermen besteden enorm toegenomen’

- > WhatsApp?’ Het komt voor een deel ook door alle berichten over de risico’s: kinderen die zelfmoord plegen door pesten via internet, kinderlokkers die kinderporno verzamelen.
- “Daar moeten we serieus mee omgaan. Tegelijkertijd is het belangrijk om ouders de boodschap mee te geven: Media hebben juist ook veel positieve kanten, als je er op een goede manier mee omgaat en zorgt voor een balans met andere activiteiten. Risico’s zijn er, maar op de keper beschouwd zijn die media maar een heel kleine factor in de ontwikkeling van kinderen. De directe contacten met vriendjes en vriendinnetjes, met de ouders en het voorbeeld dat zij geven, zijn veel belangrijker dan wat kinderen via media oppakken. In het boek laten we ouders weten dat media ook een bron van vermaak en plezier zijn.”

Peter Nikken

Richtlijn schermtijd

Ouders maken zich het meest zorgen over de hoeveelheid schermtijd van hun kinderen. Uit eigen onderzoek blijkt dat kleuters er ruim anderhalf uur mee zoet zijn, bij dertienjarigen is het volgens CBS-onderzoek opgelopen tot acht uur per dag. Is er eigenlijk een norm voor een gezond aantal uren schermtijd per leeftijd?

Peter Nikken: “Amerikaanse kinderartsen en de WHO hebben daar richtlijnen voor geschreven. Die komen erop neer dat kinderen tot twee jaar beter geen media kunnen gebruiken, hooguit wat skypen met opa en oma. Om die reden heeft Frankrijk een paar jaar geleden besloten om alle babykanalen en programma’s die zijn gericht op de allerjongsten per wet te verbieden. Een drastische maatregel, vind ik. Volgens mij gooien ze daarmee een beetje het kind met het badwater weg. Er zijn ook prachtige peuterprogramma’s, à la het Vlaamse *Tik Tak*. Daar zie je bijvoorbeeld een plaatje zich ontwikkelen tot een eend of een krop sla, en zo leren peuters *labelen*. Ouders kunnen daar samen met hun kind van genieten, maar dus niet in Frankrijk.”

Pubers

De richtlijnen van de WHO schrijven verder voor dat de schermtijd voor kinderen van drie tot vijf jaar maximaal een uur mag zijn. Tot pakweg zeventien jaar zou hooguit twee uur per dag tv kijken, gamen en internetten voldoende moeten zijn. Een achterhaald station, vindt Peter Nikken.

“In de praktijk zitten zowel kinderen als volwassenen daar ruim boven. Met onze smartphones en internet zijn we nu constant bezig met schermen en media. Dus dit soort richtlijnen werken eigenlijk niet meer in de omgeving waarin kinderen opgroeien.”

Tegenwoordig is het veel belangrijker wát je doet met die media in plaats van hoe lang je ermee bezig bent, meent hij. “Als je goed slaapt, genoeg contact hebt met leeftijdgenootjes en het op school goed gaat, maakt het misschien niet zoveel uit dat je ook veel media gebruikt. Misschien gebruik je die wel voor je huiswerk, om te snappen hoe het politieke systeem in elkaar zit, om je mening als jongere te vormen over wat jij belangrijk vindt. Dat is minstens zo belangrijk als hoe lang je met die media bezig bent.”

Boek cadeau

Van uitgeverij Kosmos mogen we twee keer *De Schermwijzer* weggeven. Belangstelling? Stuur voor 30 april een mail naar redactie@nvo.nl. Inzenders met de mooiste motivatie krijgen het boek toegestuurd.

In *De Schermwijzer* staat dan ook dat ouders zich geen zorgen hoeven te maken over hun puberkinderen, die het langst van iedereen op het scherm zitten, pakweg vijf tot zeven uur per dag (pre-corona). Dat hoort bij de leeftijd, met alle ontluikende belangstelling voor liefde, seks en hechte vriendschappen. Peter Nikken: “Natuurlijk moeten ouders wel het gesprek aangaan over wat pubers meemaken op het scherm, wat er leuk aan is en waar ze eventueel problemen mee hebben. En soms even bijsturen – ‘Je bent goed zoals je bent!’ – als ze er zo erg op focussen dat ze er fantastisch uit moeten zien, dat het negatief uitwerkt voor hun zelfbeeld.”

Onderzoek mediaopvoeding

Peter Nikken en zijn collega’s aan de Universiteit van Amsterdam doen veel onderzoek naar mediaopvoeding door ouders. In lijn met hun idealen en opvoedstijlen, passen ouders grofweg vier verschillende strategieën toe. Elk met hun eigen voor- en nadelen. “Bij *supervisie* houden ouders vanuit een ooghoek in de gaten wat hun, vooral jonge, kinderen op het beeldscherm doen. Ouders *genieten samen* met hun kinderen van x-factorachtige shows. Ouders *stimuleren* hun kinderen om kritisch na te denken over wat ze allemaal doen op schermmedia, wat ze daar tegenkomen en wat echt en nep is. Verder *stoppen* ouders het mediagebruik van hun kinderen door af te spreken wat wel en niet mag, uiteraard passend bij de leeftijd.”

Een nieuwe toevoeging aan deze kennis is volgens Peter Nikken de manier waarop ouders deze strategieën toepassen. “Als je restricties oplegt met als reden ‘omdat ik het zeg’, werkt het niet. Zeker niet bij pubers. Het is veel effectiever om kinderen goed uit te leggen waarom ze ergens nog niet aan toe zijn. Hetzelfde geldt voor de manier waarop ouders of begeleiders het gesprek aangaan over media. ‘Hoe was het op internet?’, werkt niet. Wel oprecht interesse tonen in wat ze daar leuk vinden en goed luisteren naar wat zij belangrijk vinden. Zo leg je een basis en durven kinderen, als er problemen zijn, ook bij jou aan te kloppen.”

Digitale kloof

Niet alle ouders zijn in staat een goede mediaopvoeding te geven en juist die ouders verdienen steun, vindt Peter Nikken. “Daar moeten we als wetenschappers en onderzoekers beter zicht op krijgen. Wat hebben die ouders nodig om een goed gesprek over media te kunnen voeren? De digitale kloof bestaat niet meer wat betreft hardware. Ieder kind heeft tegenwoordig wel een smartphone of een laptop en zit op internet. Maar hoe je met media omgaat, het gesprek voert over welke keuzes je daarin kunt maken, daar is wel een digitale kloof. Kinderen met ouders die dat wel kunnen, lopen mijlenver vooruit.”

Hij is bang dat die kloof nog groter wordt vanwege het thuisonderwijs. “In coronatijd hebben gemeentes wel gezorgd dat alle kinderen een laptop hebben, maar niet alle ouders kunnen even goed helpen met huiswerk en schoolopdrachten. Zeker niet als je kleinbehuisd bent, er alleen voor staat of zelf de lesstof niet goed beheerst.”

Beperking

Een andere groep die extra aandacht verdient, zijn jongeren met een licht verstandelijke beperking en psychosociale problematiek. Het is een van zijn onderzoekslijnen van het lectoraat bij Windesheim in Zwolle, overigens de enige hbo-opleiding in Nederland met een minor Kind en Media.

Peter Nikken: “Uit onderzoek blijkt dat deze jongeren extra risico’s lopen. Op cyberpesten, contacten met vreemden die verkeerde bedoelingen hebben en het makkelijk weggeven van privégegevens. Als je een beperking hebt of autistisch bent, begrijp je soms ook niet goed wat er in app-berichten precies bedoeld wordt, dat er soms een grappige ondertoon in zit. Wat deze jongeren nodig hebben om echt en nep wél van elkaar te kunnen onderscheiden, zijn we nu aan het onderzoeken, samen met de praktijk. Ook kijken we wat er nodig is voor professionals in het passend onderwijs en in de residentiële zorg om deze jongeren goed te begeleiden.”

tekst: Annemiek Haalboom

¹ *Baby and Child Care* (1946), Benjamin Spock.